

Wrocław, 2 czerwca 2023 r.

Mgr Gabriela Piekut
Katedra Prawa Karnego Wykonawczego
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytetu Wrocławskiego
ORCID: 0000-0002-8499-6655

Streszczenie pracy doktorskiej „Wykonywanie kary ograniczenia wolności orzekanej za przestępstwa”

Przedmiotem rozprawy doktorskiej jest problematyka dotycząca wykonywania kary ograniczenia wolności orzekanej za przestępstwo. Kara ograniczenia wolności jest najmłodszą karą w polskim systemie prawnym i niedawno obchodziła jubileusz 50-lecia swojego istnienia.

Już na samym początku ustawodawca przed karą ograniczenia wolności postawił szczególne zadanie. Miała ona bowiem stać się jednym z podstawowych środków reakcji na drobną i średnią przestępczość i uchronić sprawcę czynu przed izolacją penitencjarną. W rzeczywistości jednak rolę tę spełniała jedynie w niewielkim zakresie, gdyż w praktyce udział kary ograniczenia wolności w strukturze skazań był niewielki (często nie osiągał nawet progu 10% ogółu skazań). Zasadniczy ciężar prawnokarnej reakcji na przestępstwa tego rodzaju przejęła kara pozbawienia wolności, a przede wszystkim kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Wadliwa struktura orzekanych kar oraz wiążące się z nią wyzwania dla całego systemu penitencjarnego stanowiły impuls do podjęcia przez ustawodawcę latach 2015 - 2016 działań mających na celu zracjonalizowanie polityki karnej poprzez zwiększenie częstotliwości orzekania kar wolnościowych, w szczególności kary ograniczenia wolności, z jednoczesnym zmniejszeniem udziału kar pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem ich wykonania.

Cel ten ustawodawca zamierzał osiągnąć przede wszystkim poprzez ograniczenie stosowania instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności, objęcie zasadą *ultima ratio* kary pozbawienia wolności także kary z warunkowym zawieszeniem wykonania, wprowadzenie dodatkowych podstaw orzekania kar wolnościowych (art. 37a kk, art. 37b kk i 75a kk) oraz zintensyfikowanie dolegliwości kary ograniczenia wolności. Ostatni z tych elementów zrealizowany został na dwóch płaszczyznach. Z jednej strony doszło do głębokiej ingerencji w treść kary ograniczenia wolności, z drugiej zaś do znacznego rozszerzenia jej granic temporalnych. Choć ustawodawca wycofał się z części tych zmian (przede wszystkim w odniesieniu do kary ograniczenia wolności) zaledwie po kilku miesiącach od wejścia ich w życie, to do dziś nowelizacja z lipca 2015 roku (jak również modyfikująca ją nowelizacja z marca 2016 roku) ma duży wpływ na obecny kształt, wymiar oraz podstawy orzekania tej kary, a co za tym idzie na przebieg postępowania wykonawczego w przedmiocie tej kary.

Celem pracy było przedstawienie licznych problemów natury dogmatyczno-teoretycznej oraz praktycznej dotyczących wykonywania kary ograniczenia wolności orzekanej za przestępstwa. Przedmiotowa analiza uzupełniona została także rozważaniami na temat aktualnych regulacji karnomaterialnych dotyczących kary ograniczenia wolności, gdyż w sposób bezpośredni determinują one przebieg postępowania wykonawczego.

Poruszana w ramach niniejszej pracy tematyka została zorientowana wokół trzech podstawowych problemów badawczych, do których należało:

1. odtworzenie ewolucji, jaką przeszła kara ograniczenia wolności, zwłaszcza w perspektywie zmian normatywnych, jakie zostały wprowadzone w latach 2015 i 2016,
2. określenie pozycji kary ograniczenia wolności w odniesieniu do aktualnych założeń polityki karnej,
3. odtworzenie przebiegu postępowania wykonawczego w przedmiocie kary ograniczenia wolności wraz ze zdiagnozowaniem trudności związanych wykonywaniem tej kary.

Tak ujęta problematyka badawcza wiązała się z potrzebą zastosowania do jej zbadania kilku, uzupełniających się metod badawczych. W sferze ustaleń teoretycznoprawnych posłużono się metodą historyczną oraz dogmatycznoprawną. W tym zakresie analizie poddano przepisy prawne, orzecznictwo, a także dorobek doktryny. Jednocześnie rozważania teoretyczne uzupełnione zostały o zbadanie praktyki dotyczącej omawianej tematyki. W tym celu zastosowano metodę empiryczną.

Materiał prezentujący przedmiotową problematykę przedstawiony został w czterech zasadniczych rozdziałach uzupełnionych o wstęp, wnioski końcowe, wykaz aktów prawnych, wykaz piśmiennictwa, wykaz źródeł elektronicznych, wykaz orzecznictwa oraz spis tabel i wykresów.

W rozdziale pierwszym podjęto próbę określenia miejsca kary ograniczenia wolności w systemie prawnokarnych środków reakcji na przestępstwo. W tym zakresie w pierwszej kolejności dokonano ustaleń historycznoprawnych, w których przedstawiono narodziny omawianej kary oraz zaprezentowano kształtowanie się treści kary ograniczenia wolności do roku 2015. Zabieg ten miał na celu ukazanie genezy kary ograniczania wolności oraz zaprezentowanie ewolucji treści kary ograniczenia wolności, jaką kara ta przeszła od chwili pojawienia się jej w polskim porządku prawnym. Następnie zaprezentowano rozważania dotyczące charakteru kary ograniczenia wolności oraz jej miejsca w systemie środków prawnokarnej reakcji na czyn zabroniony. Kolejnym elementem tej części pracy było przeanalizowanie problematyki kary ograniczenia wolności z perspektywy dyrektyw wymiaru kary. Dyrektywy te mają bowiem wpływ na wybór danej kary, jej wysokość, a w przypadku kary ograniczenia wolności także i na jej treść orzekaną wobec konkretnego skazanego. Rozdział pierwszy zakończony został przedstawieniem standardów międzynarodowych dotyczących tzw. sankcji i kar alternatywnych wobec kary pozbawienia wolności. W tym zakresie skupiono się przede wszystkim na Rezolucji Zgromadzenia Ogólnego (45/110)

zawierającej Wzorcowe reguły minimalne Narodów Zjednoczonych dotyczące środków o charakterze nieizolacyjnym (Zasady Tokijskie) oraz Rekomendacji Rec (2000) 22 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich o usprawnieniu implementacji Europejskich Reguł dotyczących sankcji i środków alternatywnych. Akty te bowiem zawierają wskazówki, którymi powinny kierować się państwa członkowskie zarówno w kwestii kształtowania polityki karnej (w szczególności poprzez postulat ograniczenia stosowania kar izolacyjnych), jak i wyznaczania standardów dotyczących kar i środków alternatywnych wobec kary pozbawienia wolności, a do takich środków należy kara ograniczenia wolności.

W rozdziale drugim dokonano analizy dogmatycznoprawnej aktualnych regulacji karnomaterialnych dotyczących kary ograniczenia wolności. Punktem wyjścia dla podjętych w tym miejscu rozważań stanowiła analiza treści i elementów kształtujących karę ograniczenia wolności. Poszczególne elementy kary ograniczenia wolności przypisane zostały do jednej z trzech grup: elementy obligatoryjne, elementy względnie obligatoryjne oraz elementy fakultatywne, które następnie zostały szczegółowo omówione w poszczególnych jednostkach redakcyjnych. W dalszej kolejności przeanalizowano podstawy orzekania kary ograniczenia wolności, ze szczególnym uwzględnieniem nowych podstaw orzekania tej kary wprowadzonych w lipcu 2015r. W tej części przeanalizowano także granice temporalne kary ograniczenia wolności. Drugi rozdział zamknęły rozważania na temat problematyki kary łącznej w przypadku kary ograniczenia wolności.

W rozdziale trzecim przedstawiono obszerną analizę rozwiązań normatywnych dotyczących wykonywania kary ograniczenia wolności. Rozważania w tym przedmiocie rozpoczęło omówienie celów, jakie ustawodawca wiąże z wykonywaniem omawianej kary, następnie zaprezentowano uwagi dotyczące terminu rozpoczęcia i miejsca odbywania kary ograniczenia wolności. Przedstawiono także rolę sądu, referendarza sądowego oraz sądowego kuratora zawodowego w postępowaniu wykonawczym dotyczącym wykonywania kary ograniczenia wolności oraz zaprezentowano specyfikę postępowań incydentalnych ze szczególnym uwzględnieniem odmienności związanych z omawianą karą. W dalszej kolejności omówiono także wykonywanie poszczególnych elementów kary ograniczenia wolności. Przeanalizowano również instytucje pozwalające na modyfikację treści tej kary (zarówno w zakresie elementów względnie obligatoryjnych, jak i elementów fakultatywnych) na etapie postępowania wykonawczego. Rozważania w tym zakresie uzupełnione zostały o analizę zagadnień dotyczących odroczenia i przerwy w wykonywaniu kary ograniczenia wolności. Ostatnim elementem tej części pracy była analiza sposobów zakończenia postępowania w przedmiocie wykonywania omawianej kary.

W drugiej części pracy zaprezentowano badania empiryczne, które stanowiły uzupełnienie rozważań historycznych i dogmatycznoprawnych dotyczących omawianej problematyki. Materiał badawczy obejmował analizę danych statystycznych oraz danych umieszczonych w sprawozdaniach z sądowego wykonywania orzeczeń według właściwości rzeczowej (formularz MS - S10) uzyskanych z Ministerstwa Sprawiedliwości (część pierwsza) oraz analizę akt sądowych skazanych odbywających karę ograniczenia wolności w okręgach

czterech sądów rejonowych podległych Sądowi Okręgowemu we Wrocławiu, tj. w Sądzie Rejonowym dla Wrocławia – Krzyków we Wrocławiu, Sądzie Rejonowym dla Wrocławia – Śródmieścia we Wrocławiu, Sądzie Rejonowym w Trzebnicy oraz Sądzie Rejonowym w Środzie Śląskiej (część druga).

W części empirycznej w pierwszej kolejności skoncentrowano się na przedstawieniu struktury skazań w Polsce, a także określeniu dynamiki orzekania kar ograniczenia wolności za przestępstwa w ostatnich latach. Przeanalizowano również ogólnopolskie dane dotyczące wymiaru oraz wariantów orzekanych kar ograniczenia wolności na przestrzeni ostatnich lat.

Drugim elementem części empirycznej była analiza akt dotyczących postępowań wykonawczych w przedmiocie kary ograniczenia wolności. Badaniami objęto grupę 332 skazanych, wobec których orzeczono karę stanowiącą przedmiot niniejszego opracowania. Niezbędne do analizy dane zostały zebrane za pomocą przygotowanego wcześniej kwestionariusza, w którym wyszczególniono cztery zasadnicze części: zagadnienia dotyczące ogólnej charakterystyki (sylwetki) skazanych na karę ograniczenia wolności, zagadnienia dotyczące podstaw orzeczenia omawianej kary, zagadnienia dotyczące treści i wymiaru orzeczonej wobec skazanego kary oraz zagadnienia dotyczące przebiegu postępowania wykonawczego.

W końcowej części pracy sformułowano wnioski wynikające z przeprowadzonych badań oraz dokonano całościowej oceny podjętej w niniejszej pracy problematyki wykonywania kary ograniczenia wolności orzekanej za przestępstwa.

Podjęte w pracy doktorskiej rozważania prowadzą do wniosku, że obowiązuje obecnie rozwiązania normatywne dotyczące orzekania, jak i wykonywania kary ograniczenia wolności tworzą ramy do prowadzenia racjonalnej polityki karnej w naszym kraju, opierającej się o zasadę *ultima ratio* kary pozbawienia wolności, w której podstawowym środkiem reakcji prawnokarnej na przestępstwa o niewielkim i średnim ciężarze gatunkowym będą kary wolnościowe, w tym także kara ograniczenia wolności. Co więcej, konstrukcja omawianej kary pozwala na daleko idącą indywidualizację treści tej zarówno na etapie postępowania jurysdykcyjnego, jak i postępowania wykonawczego, co otwiera szerokie pole do szczególnieprewencyjnego oddziaływania na skazanego w trakcie wykonywania tej kary. Elastyczność kary ograniczenia wolności oraz wpisana w jej istotę aktywność skazanego, w połączeniu z wolnościowym charakterem tej kary sprawia, że kara ograniczenia wolności staje się niezwykle cennym środkiem reakcji prawnokarnej na czyny zabronione. Niewątpliwie jest to kara, która ma bardzo duży potencjał, niemniej jednak zarówno na etapie tworzenia, jak i stosowania prawa należy zadbać o to, by potencjał ten został jak najlepiej wykorzystany.

mgr Gabriela Piekut
Gabriela Piekut